

TURINYS

ĮVADAS, ARBA ŠIS BEI TAS APIE KONTEKSTĄ	9
Tikslas, struktūra ir šaltiniai	19
Istorinė atmintis ir atminties kultūra	21
Gulagas – partizaninio karo tęsinys	28
 I DALIS. RAUDONASIS TERORAS IR SMURTO VISUOMENĖ	 33
1. RAUDONASIS TERORAS, PRIEVARTA, SMURTAS	35
2. NARATYVAS APIE KENGYRĄ AR DISKURSAS APIE GULAGĄ?	43
Tarp istorinio tyrimo ir literatūros	47
3. NUO PERAUKLĖJIMO DARBO STOVYKLOS IKI GULAGO ARCHIPELAGO	55
Gulagas – valstybės ekonominis modelis, pagrįstas smurtu ir prievartiniu darbu	60
4. PASIPRIEŠINIMAS GULAGE – MAIŠTAS, SUKILIMAS, PABĖGIMAS, BADO STREIKAS	67
Nuo nepaklusnumo iki revoliucijos	74
5. GULAGO ARCHIPELAGAS – SOCIALINĖS-EKONOMINĖS GEOGRAFIJOS MOKSLO TYRIMO OBJEKTAS	81
 II DALIS. GULAGO YPATINGŲJŲ LAGERIŲ SISTEMA	 87
1. GULAGO YPATINGŲJŲ LAGERIŲ SISTEMA	89
Lageriai Vidurinėje Azijoje	99

III DALIS. STEPLAGAS (STEPIŲ LAGERIS)	105
1. ORGANIZACIJA, STRUKTŪRA, LAGERIO IR LAGERIO SKYRIŲ DISLOKACIJA	107
Steplago skyrius Nr. 1. Žezkazgano Rudnykas	114
Steplago skyrius Nr. 2. Spaskas	116
Steplago skyrius Nr. 3. Kengyras	120
Steplago skyrius Nr. 4. Žezkazgano Rudnykas	126
Steplago skyrius Nr. 5. Žezdy	127
Steplago skyrius Nr. 6. Terechty	128
Steplago skyrius Nr. 7. Baikonuras	128
Steplago skyrius Nr. 8. Balchašas	128
Duomenys apie Steplagą	136
2. YPATINGOJO LAGERIO NR. 4 (STEPLAGO) SKYRIUS Nr. 3 (KENGYRAS)	141
Steplago personalas	143
Projektavimo biuras	149
 IV DALIS. KAS ĮVYKO KENGYRE	 155
1. NERAMUMAI, MAIŠTAS AR SUKILIMAS?	157
Sukilimo etapai – nuo derybų iki kruvino numalšinimo	164
Kalinių respublika Gulage	167
Beraščiai generolai – mirties biurokratai	174
Kengyro sukilimo Steplago lageryje istoriografija	183
Kengyras Lietuvos istoriografijoje	209
 V DALIS. KENGYRO SUKILIMAS	 213
1. ĮVYKIŲ CHRONOLOGIJA	215
Sukilėlių nacionalinė sudėtis ir motyvacija	255
Sukilimo vadovavimo struktūra ir vadovai	257
Lagerio komisija	259
Kapitonas Kuznecovas – sukilėlių vadas ar išdavikas?	266

2. KUZNECOVO PRANEŠIMAS SSRS MVD IR SSRS PROKURATŪROS KOMISIJAI	275
3. ANONIMINIS SUKILIMO VADAS MICHAILO SOROKA	281
Kaliniai, atsisakę dalyvauti sukilime ir perėję į administracijos pusę	287
4. BAUDŽIAMOJI BYLA DĖL ĮVYKIŲ KENGYRO LAGERYJE	291
VI DALIS. LIETUVIAI KENGYRE	301
LIETUVIAI KENGYRO SUKILIME	303
EPILOGAS	331
VIETOJ IŠVADŲ	337
Priedas Nr. 1	
LIETUVIŲ POLITINIŲ KALINIŲ, KALĖJUSIŲ ŽEZKAZGANLAGO, ŽEZKAZGANO RUDNYKO IR KENGYRO LAGERIUOSE, SĄRAŠAS	346
Priedas Nr. 2	
KALTINIMO IŠVADA	386
Literatūra ir kiti šaltiniai	430
Asmenvardžių rodyklė	448

STEPLAGO SKYRIUS NR. 4. ŽEZKAZGANO RUDNYKAS

Dislokuotas 4 km nuo lagerio valdybos Žezkazgano Rudnyko gyvenvietėje. Skyriuje buvo 2 lagerio punktai. Vienas iš jų buvo paskirstymo punktas, kuriame buvo laikomi neigalieji ir perkelti (etapuojami) kaliniai. 1950 m. lagerio skyriuje Nr. 4 kalėjo 3500 kalinių (visi vyrai). Nuo 1953 m. viršininkas – leitenantas Atanajevs (Атанасев).

- **Lagerio punktas Nr. 1** dislokuotas gyvenvietėje Krestovskij Rudnyk (Karagandos sritis). Kalinių skaičius: 1800. Zonoje buvo bausmės izoliatorius (150 vietų) ir karceris (11 kamerų). Viršininkas – kapitonas Gusinas (Гусин).
- **Lagerio punktas Nr. 2** dislokuotas gyvenvietėje Krestovskij Rudnyk (Karagandos sritis). Kalinių skaičius: 3200. Viršininkas – kapitonas Durakovas (Дураков).

2009 m. priimtas politinis sprendimas kapines likviduoti, nes visa teritorija skirta vario rūdai kasti.

Rudnyko miestelio kapinės. 2020 m. Tolumoje – Rudnyko šachtos, kur dirbo politiniai kaliniai.

STEPLAGO SKYRIUS NR. 5. ŽEZDY

Iš pradžių dislokuotas už 45 km nuo lagerio valdybos Žezdy gyvenvietėje. Kalinių skaičius: 1337. Kaliniai kasė vario rūdą ir manganą. Viršininkas – pulkininkas Kovnerevas (Ковнерев). Skyrius paskui perkeltas arčiau Terechty geležinkelio stoties (80 km nuo lagerio valdybos). Buvo 4 vietų karceris, 15 vietų bausmės izoliatorius. 1954 m. sausio 1 d. lageryje buvo 707 kaliniai (visi vyrai). Nuo 1953 m. viršininkas – vyresnysis leitenantas K. Dudinas (Дудин Кирил Егорович), Steplago sistemoje dirbęs nuo 1948 m., išsilavinimas – *rabfakas*²² ir 1 metų kursai prie Žemės ūkio instituto saugumo valdybos.

22 *Rabfak* (rus. *рабочий факультет*) – „liaudies“ mokymo įstaiga, veikusi SSRS 1919–1940 m. Čia supaprastinta tvarka bėmoksčiai ir darbininkai buvo ruošiami aukštosioms mokykloms. Vėliau tai buvo pervadinta „parengiamaisiais kursais“, šie buvo labai populiariūs 1970–1980 m. Taip buvo siekiama į aukštąsias mokyklas priimti kuo daugiau žmonių iš kaimo ir darbininkų sluoksnio. Pagal galiojusią tvarką *rabfakų* absolventai būdavo priimami į aukštąsias mokyklas be stojamųjų egzaminų.

STEPLAGO SKYRIUS NR. 6. TERECHTY

Tai buvo pagalbinis skyrius tiekiantis į lagerius žemės ūkio produktus. Įkurtas už 35 km nuo lagerio valdybos, netoli gyvenvietės Žezkazgano Kengyro ir už 8 km nuo Žezkazgano geležinkelio stoties. Šiame skyriuje kalėjo 1200 kalinių, dalis jų buvo dislokuota lagerio punkte netoli Terechty geležinkelio stoties. Lageris buvo toli nuo centrinės valdybos, todėl 1953 metais jame nebuvo elektros, t. y. buvo naudotos kilnojamosios elektros stotys. Viršininkas – vyresnysis leitenantas Erlichas (Эрлих).

STEPLAGO SKYRIUS NR. 7. BAIKONURAS

Dislokuotas Baikonuro gyvenvietėje (120 km nuo centrinės lagerio valdybos ir 1 km nuo Baikonuro geležinkelio stoties). Kaliniai tiekė žaliavą Žezkazgano vario kombinatui ir Karsakbajaus vario gamyklai.

STEPLAGO SKYRIUS NR. 8. BALCHAŠAS

Įkurtas 1948 m. spalio 30 d. MVD SSRS ministro įsakymu Nr. 001295 vietoj buvusio japonų karo belaisvių lagerio Nr. 99 (lagerio punktas Nr. 23). Dislokuotas už 5 km nuo Balchašo miesto, už 800 km nuo centrinės lagerio valdybos, už 8 km nuo Bertysso geležinkelio stoties. Skyriuje buvo lagerio punktas, kurio kaliniai dirbo Balchašo miesto statybose. Į lagerį, kuriame jau nebebuvo karo belaisvių, 1948 metais atvežta 1700 kalinių, tarp jų buvo daug lietuvių, atvežtų iš Komijos lagerių. Lagerio turtas buvo perduotas trestui „Pribalchaštroj“ ir vario kombinato komunaliniam skyriui, todėl atvažiavę politiniai kaliniai rado visiškai tuščią lagerį.

1949 m. lagerio štabas buvo už zonos ribų. Kaliniai išskirstyti 3 zonose, kurias iš esmės galima vadinti lagerio punktais. Vienas iš jų 1949 m. buvo įkurtas Rytinio Kounrado gyvenvietėje, kur veikė molibdeno šachtos. 1952 m. gegužės 15 d. Balchašo lageryje buvo 4088 kaliniai (2929 vyrai ir 1159 moterys). Lagerio viršininkas – pulkininkas I. Suchorukovas (Сухоруков Иван Пименович), dirbęs Steplago sistemoje nuo 1952 m., išsilavinimas – 6 klasės.

Balchašo lagerio schema (rekonstrukcija). Dalis teritorijos apsemta Balchašo ežero. Lagerio teritorijoje pastatytas paminklinis kompleksas (perdarytas iš buvusio požeminio karcerio vyrų zonoje). Schemos autorius V. Rudokas.

Balchašo lagerio kaliniai po darbo šachtoje. Antras iš kairės Antanas Kazimieraitis. Rytinis Kounradas, 1954 m. Nuotrauka iš A. Pocienės archyvo.

Balchašo lagerio kalinės akmenų skaldykloje. 1954 m. Nuotrauka iš Balchašo muziejaus fondų.

- **Lagerio punktas Nr. 1** dislokuotas šalia Balchašo miesto, už 775 km nuo centrinės Steplago valdybos Žezkazgane. Didžiausias kalinių skaičius – 2000. Įrengtas 25 vietų požeminis karceris ir 30 vietų bausmės izoliatorius, 6 tardymo kameros. 1954 m. sausio 1 d. lagerio punkte buvo 1805 kaliniai. Nuo 1951 m. viršininkas – vyresnysis leitenantas G. Zverikas (Григорий Аникетьевич Зверик).
- **Lagerio punktas Nr. 2** dislokuotas šalia Balchašo miesto, už 775 km nuo centrinės Steplago valdybos Žezkazgane, už 6,5 km nuo Bertysio prieplaukos prie Balchašo ežero. Įrengtas karceris ir bausmės izoliatorius. 1954 m. sausio 1 d. lagerio punkte buvo 1670 kalinių (vien moterų). Viršininkas – kapitonas Stadnikovas (Стадников)²³.

Balchašo lageris vertas dėmesio, nes į jį po Kengyro sukilimo buvo atvežtos sukilime dalyvavusios moterys (B. Striškaitė-Klimkienė, N. Gustaitytė-Šalčiuvienė, M. Pupiūtė-Dilienė ir kt.).

²³ Apie sadisto Stadnikovo elgesį liudijo Balchašo lagerio kalinės R. Drabišauskaitė-Valaitienė, M. Jonkutė-Vyšniūnienė, B. Skaburskaitė-Arlauskienė. Šis momentas užfiksuotas V. Gruodžio filme „Karlagas – mirties žemė“, 1991.

Požeminis karceris. Balchašo lagerio vyrų zona. 1990 m. Nuotrauka iš A. Vyšniūno archyvo.
Kampe matyti pagrindinis įėjimas į požeminę kalinimo kamerą.

Požeminis karceris Balchašo lagerio vyrų zonoje. 1990 m. Nuotrauka iš A. Vyšniūno archyvo.
Apie 2000 m. įgriuvo karcerio stogas. 2022 m. karceris buvo iš esmės sugriuvęs. Nutarta iš
naujo jį perstatyti paverčiant memorialu.

Sugriuvęs požeminis karceris. Balchašo lagerio vyrų zona. 2022 m.
A. Vyšniūno nuotrauka.

Paminklinis kompleksas (perdarytas iš buvusio požeminio karcerio vyrų zonoje).
Balchašo lagerio vyrų zona. 2023 m.
Projekto autoriai arch. Vytenis Rudokas ir arch. Algis Vyšniūnas. V. Rudoko nuotrauka.

Balchašo lagerio sienos (vaizdas iš išorės), 1990 m.

Balchašo lagerio moterų zona (vaizdas iš vidaus), 1990 m. A. Vyšniūno nuotraukos.

Vario rūdos karjeras Kounrade, 2022 m. Čia dirbo ypatingojo lagerio Nr. 4 (Steplago) skyriaus Nr. 8 (Balchašas) lagerio punkto Nr. 3 (Rytinis Kounradas) kaliniai.

- **Lagerio punktas Nr. 3** dislokuotas Rytinio Kounrado gyvenvietėje. Kalinių skaičius: 1000 vyrų. Įrengtas 8 vietų karceris ir bausmės izoliatorius (150 žmonių). Viršininkas majoras Kulakovas (Кулаков). Nuo 1952 m. liepos 14 d. viršininkas O. Lipoveckis (Овсей Наумович Липовецкий)²⁴. Kaliniai dirbo volframo ir molibdeno šachtose.

Lagerio punkto Nr. 3 (Rytinis Kounradas) pagrindinių vartų liekanos. 2022 m. A. Vyšniūno nuotraukos.

²⁴ Apie šį sadistą lagerio viršininką pasakojo buvęs Rytinio Kounrado politinis kalinys Antanas Kazimieraitis.

Aplink lagerį 100 km atstumu nebuvo jokio kolūkio, išskyrus Balchašo miestą. Dislokacijos vietą galima charakterizuoti taip: a) *dirva* – molis ir akmenys; b) *augmenija* – 100 km spinduliu nebuvo jokios augmenijos, žolė užaugdavo tik gegužės mėnesį, nuo karščio išdegdavo; c) *vyraujantys vėjai* – šiaurės rytų ištisus metus, vasarą dulkių buranai su molio ir kvarco priemaišomis, o žiemą – sniego ir dulkių pūgos; d) *krituliai* – 1–2 kartus per metus; e) *temperatūra* vasarą +50–60 °C, o žiemą -40–50 °C.

Aplink nebuvo jokių ūkių (žemdirbystės ir gyvulininkystės), todėl kaliniai niekada neturėjo šviežios mėsos ir daržovių. Balchašo lagerių kalinės ukrainietė Ksenija Kondrat, lietuvės Marta Jonkutė-Vyšniūnienė, Bronė Skaburskaitė-Arlauskienė, Regina Drabšauskaitė-Valaitienė ir kt. pasakojo, kad kalinius maitindavo supuvusiais kopūstais ir pašvinkusia žuvimi.

Paminklinis ženklas Rytinio Kounrado lageryje. 2018 m. Arch. Algis Vyšniūnas.

Paminklinis ženklas padėtas ant nugriuvusių lagerio vartų pilono, griuvėsiai tapo paminklu. Tai išgelbėjo autentiškus vartų fragmentus nuo galutinio sunaikinimo. A. Vyšniūno nuotrauka.

Memorials Kengyro sukilėjams.
Žezkazganas, 2024-05-31.
A. Vysniūno nuotrauka

2. YPATINGOJO LAGERIO NR. 4 (STEPLAGAS) SKYRIUS NR. 3 (KENGYRAS)

Istorikas T. Alanijazovas savo knygoje²⁷ pateikė bendrą Kengyro lagerio, t. y. Steplago 3-iojo skyriaus charakteristiką, kuri atskleidžia realią lagerio kalinių ir administracijos situaciją.

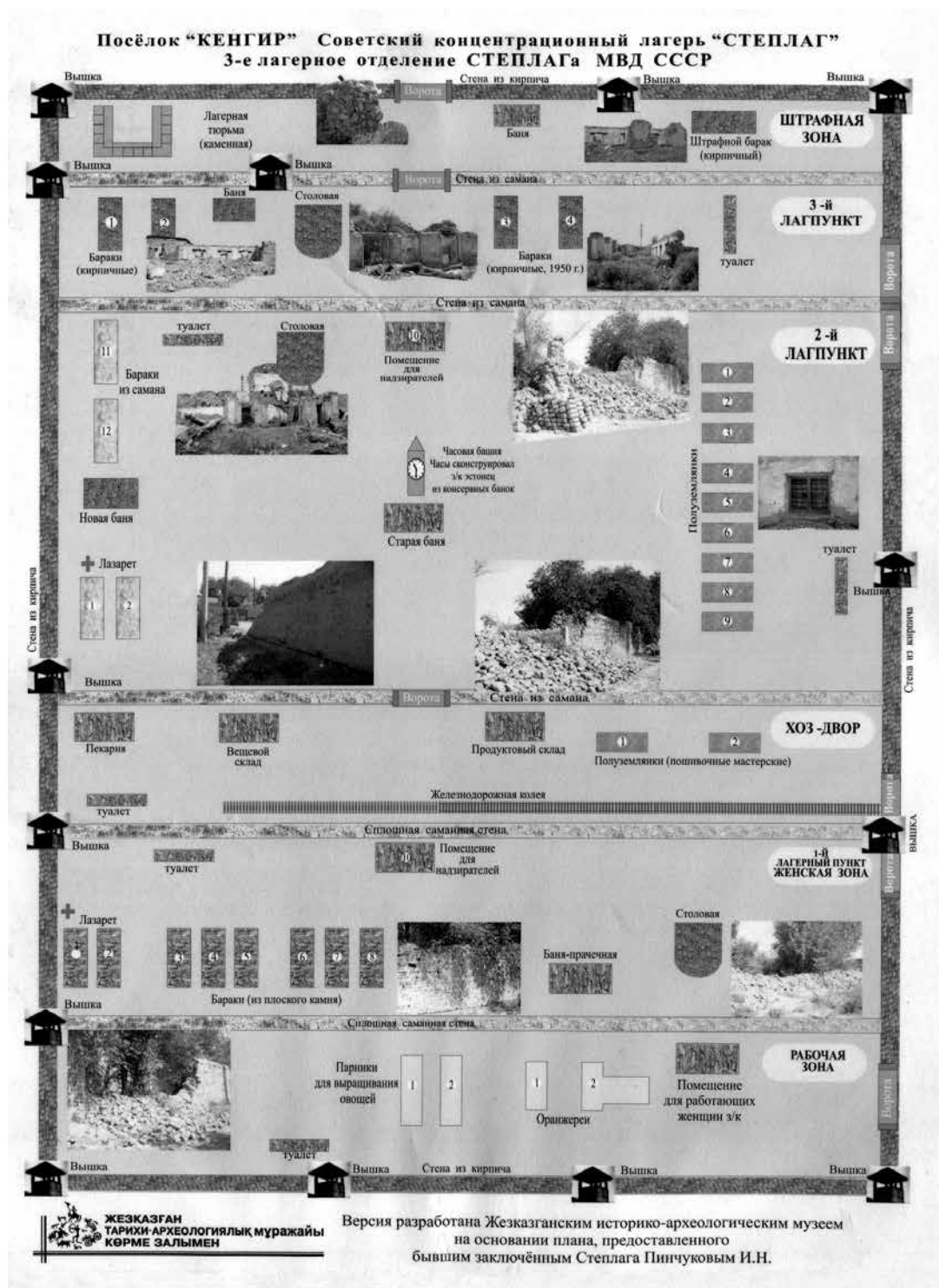
Steplago 3-iasis skyrius buvo įkurtas netoli Kengyro gyvenvietės (dabar gyvenvietė Avarijnyj). Šioje teritorijoje įsikūrė trys lagerio punktai. Kiekvienas punktas turėjo atskirą įėjimą (вахта), bausmės izoliatorių su karceriu, medicinos punktą, pirtį, parduotuvėlę, įvairias dirbtuves ir kitas ūkines patalpas. 3-iojo skyriaus viršininkas – papulkininkis Fiodorovas²⁸, komendantas – vyr. leitenantas Isakas Gorelikas (Исаак Григорьевич Горелик)²⁹.

- **Lagerio punktas Nr. 1.** Čia kalėjo moterys. Šį lagerio punktą nuo kitų skyrė ūkinis kiemas (хозяйственный двор). Lagerio punkto viršininkas – kapitonas S. Lysenkovas (4 klasių išsilavinimas), operatyvinis įgaliotinis – leitenantas Beliajevas (sukilimo metu jau turėjo kapitono laipsnį), priežiūros viršininkas – seržantas Chochlovas.

27 Аланиязов Т., Наймушина О. Неповиновение надо пресечь. К истории восстания заключенных в 3-м отделении Степного лагеря МВД СССР (16 мая–26 июня). Документы. Факты. Суждения. Алматы: Фонд „XXI век“. 2004.

28 Архив Жезказганского УВД. Ф. 12. Оп. 1 Д. 120. Л. 2.

29 Тен пат, Д. 116. Л. 54.

Kengyro lagerio schema. Parengė Žezkazgano istorijos ir archeologijos muziejus pagal buvusio politinio kalinio I. Pinčiukovo eskizus.

- **Lagerio punktas Nr. 2.** Čia kalėjo vyrai. Lagerio punkto viršininkas – pulkininkas Kovnerevas, operatyvinis įgaliotinis – jaun. leitenantas Ubaidulajevas, priežiūros viršininkas – vyr. leitenantas Kateruchinas.
- **Lagerio punktas Nr. 3.** Čia kalėjo vyrai. Lagerio punkto viršininkas – kapitonas Stadnikovas, operatyvinis įgaliotinis – kapitonas Movčianas, priežiūros viršininkas – leitenantas Salimovas³⁰.

STEPLAGO PERSONALAS

T. Alanijazovas teigia, kad daugelis karininkų piktnaudžiavo alkoholiu, dažnai išnaudavo kalinius asmeniniams tikslams. Kaliniai buvo verčiami gaminti įvairius suvenyrus, šratus medžioklei, baldus. Taip pat dirbdavo karininkų namų ūkiuose, remontuodavo jų butus ir t. t. Karininkai maisto atliekomis šerdavo kiaules.³¹

Žezkazgano Rudnyko panorama, 1952 m. Miestas 2020 m. buvo nugriautas.

30 Архив Жезказканского УВД. Ф. 12. Оп. 1 Д. 116. Л. 127.

31 Tokį atvejį teko matyti Balchašo lageryje 1990 m. Tuo metu ten kalėjo kriminaliniai nusikaltėliai.

Vieno interviu³² metu prof. T. Alanijazovui buvo užduotas klausimas: „Kas Jus labiausiai nustebino, tyrinėjant Gulagą ir Steplagą? *Ir ko mes niekada nesužinosime apie tuos lagerius?*“ Atsakymas buvo stulbinantis. T. Alanijazovas tiesiai pasakė, kad jį sukrėtė Steplago kadrinio personalo sudėtis ir jo kokybė. Steplagas iš esmės buvo bausmės vieta³³ prasikaltusiems karininkams, kurie iki tol tarnavo kituose Gulago ir MVD SSRS padaliniuose. Lageriai centriniame Kazachstane buvo išdėstyti atšiauriuose klimato zonose (dykumose, pusdykumėse, stepėse), kur arti beveik nėra jokių miestų, jokios socialinės infrastruktūros, kelių, vien dulkės ir akmenys.

Lagerio administracijos ir sukarintos apsaugos personalas gyveno su šeimomis atskirose uždaroje zonose šalia lagerio (pvz., Rytinis Kounradas, Dolinka, Kengyras).

Yra išlikę Steplago partinės organizacijos posėdžių protokolai, kuriuose užfiksuoti lagerių karininkų prasižengimai. Pavyzdžiui, T. Alanijazovas aprašo atvejus, kai svarstomas kapitonas I. Beliajevas (tas pats, kuris nušovė kalinį Sysojevą), kuris būdamas girtas susimušė su bendradarbiais. Neišsilavinę, žemos vidinės kultūros, girtuokliaujantys, nesivaldantys, politiškai angažuoti karininkai buvo reali problema. Bet tokia buvo visa Sovietų Sąjungos visuomenė. Apie tai rašė Anne Applebaum³⁴:

Gulagas augo ir plėtojosi konkrečiu laiku, konkrečioje vietoje, su kitais įvykiais, o svarbiausia trilypiame kontekste. Gulagas kaip reiškiny yra Sovietų Sąjungos istorijos dalis, bet jis dar priklauso tarptautinei ir Rusijos kalinimų ir tremimų istorijai ir yra susijęs su konkrečia intelektine XX a. vidurio Europos atmosfera, lėmusia taip pat nacių koncentracijos stovyklų atsiradimą Vokietijoje.

Sakydama, kad Gulagas „yra Sovietų Sąjungos istorijos dalis“, turiu galvoje labai konkrečių dalyką: Gulagas, kaip baigtinis objektas, nenukrito iš dangaus, jis buvo jį supančios visuomenės bendro gyvenimo atvaizdas. Lageriai skendo purve, prižiūrėtojai pasižymėjo žiaurumu, darbas buvo dirbamas aplaidžiai – tačiau taip buvo iš dalies dėl to, kad ir kitose sovietų gyvenimo srityse buvo per akis purvo, žiaurumo ir apsileidimo. Gyvenimas lageriuose buvo baisus, nepakeliamas, nežmoniškas, mirtingumas didžiulis, tačiau ir tai vargu ar nustebins. Tam tikrais laikotarpiais gyvenimas Sovietų Sąjungoje irgi buvo baisus, nepakeliamas, nežmoniškas, o mirtingumas didžiulis ir lageriuose, ir už jų ribų.

32 Турганбек АЛЛАНИЯЗОВ: О лагерных тайнах, псевдоистории и экономике на костях. Publikuota 2015-03-20. <https://www.caravan.kz/gazeta/turganbek-allaniyazov-o-lagernykh-tajjnakh-psevdistorii-i-ehkonomike-na-kostyakh-83514/>

33 Tikslai citata citata: „Поразил кадровый состав тех, кто охранял подразделения Степлага. Они были своего рода отстойником для провинившихся офицеров, служивших ранее в других подразделениях ГУЛАГа или МВД СССР“

34 Anne Applebaum. Gulago istorija. Baltos lankos, 2009, p. 21.

Steplago 3 skyriaus (Kengyro lageris) apsaugą vykdė sukarintas 1-asis divizionas, priklausantis MVD SSRS konvojaus tarnybai (karinis dalinis Nr. 7414). Dislokacijos vieta – Žezkazgano Rudnyko gyvenvietė. Viršininkas papulkininkis L. Rachmanovas, pavaduotojas – Šatilovas, štabo viršininkas majoras P. Chalenvovas. Divizione buvo 4 komandos ir 31 tarnybinis šuo.

SSRS Konvojaus tarnybai vadovavo generolas leitenantas V. M. Bočkovas³⁵. Ypatin-giesiems lageriams buvo privaloma kvota – apsaugininkai sudarė 13 % bendro kalinių skaičiaus. Todėl, įvertinus kalinių skaičių galima spėti, kad Steplage buvo apie 2500–3000 sukarintos apsaugos kareivių.³⁶

С П И С О К

секретно 36

руководящего состава Управления и лагерных отделений
Степного лагеря МВД по состоянию на 1-е июля 1954 года.

№ п/п	Фамилия, имя, отчество	Звание	Должность	Партий- ность	Образование		С какого года рабо- тает в Степном ла- гере.
					Общее : /сколько/ классов/ окончил/	Специальное : /какое учре- ждение/ заведение	
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	ЧЕЧЕВ Александр Алексан- дрович	Полков- ник	Начальник Управления	член КПСС с 1919 г.	7 клас- сов	Не имеет	16.II.1948 г.
2.	РЯЗАНОВ Николай Павлович	Подпол- ковник	Зам. нача- льника Управления	член КПСС с 1930 г.	Рабфак	Центральная школа НКВД в 1934 году.	23.VII.1948 г.
3.	ОЛЮШКИН Кирилл Макси- мович	Полков- ник	Зам. нача- льника Управления	член КПСС с 1931 г.	4 клас- са, 2 курса рабфака	Центрально-фи- нансовые кур- сы в 1934 г. 2 курса финан- совой акаде- мии, 1 год заочной высшей политической школы.	20.X.1951 г.

MVD Steplago valdybos ir lagerių skyrių vadovaujančių darbuotojų sąrašo fragmentas (1954 m. liepos 1 d.)

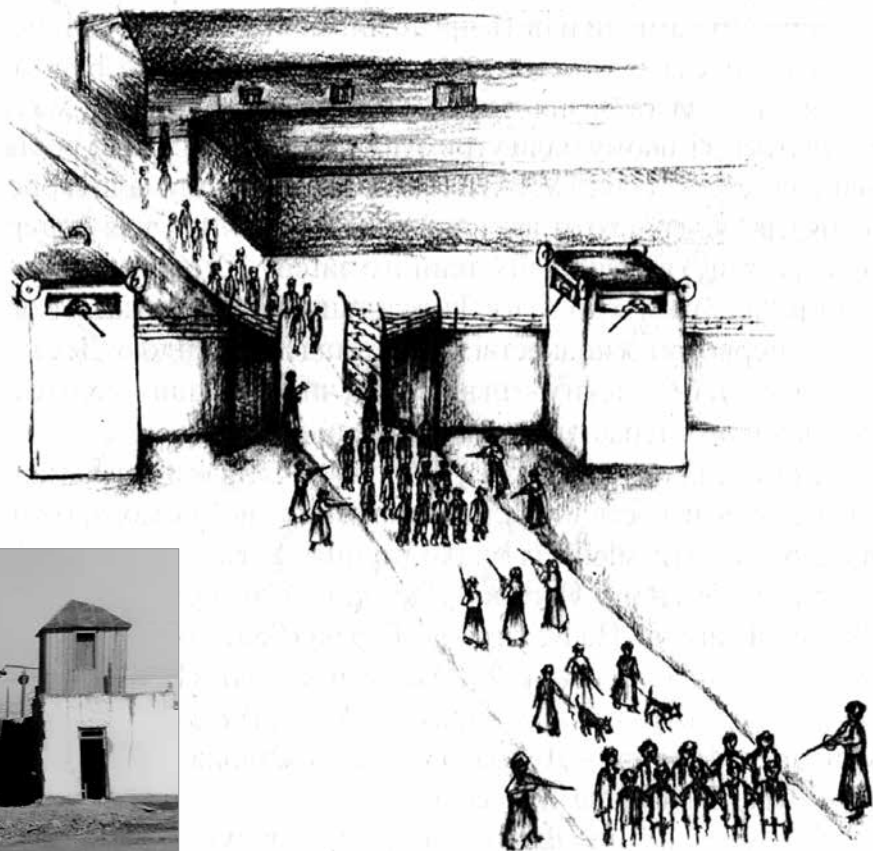
Rusijos valstybiniame archyve (fondas p-9414) yra MVD Steplago valdybos ir lagerių skyrių vadovaujančių darbuotojų sąrašas (1954 m. liepos 1 d.).³⁷ Sąrašė yra 41 pavardė. Kariniai laipsniai nuo pulkininko iki vyr. leitenanto, įskaitant ir patį Steplago viršininką pulkininką A. Čečevą. Sąrašas pateiktas lentelės pavidalu, kur yra duomenys apie pareigas

35 Виктор Боков (Виктор Михайлович Бочков, 1900–1981) – sovietų karinis ir valstybės veikėjas, SSRS prokuroras (1940–1943), generolas leitenantas.

36 Кокурин А., Моруков Ю. ГУЛАГ: структура и кадры // Свободная мысль – XXI. 2001, № 5, с. 109.

37 ГАРФ. Ф. 9414. Оп. 1. Д. 228. Л. 36–45.

Kengyro lageris.
K. Maslej piešinys iš
V. Porendovskio knygos.

Kengyro lageris, 1954 m.

ir išsilavinimą. Pagal pateiktus duomenis, galima daryti išvadą, kad tai buvo labai menko išsilavinimo žmonės. Pvz., Steplago viršininkas pulkininkas A. Čečevas tebuvo baigęs 7 klases ir daugiau neįgijo jokio specialaus išsilavinimo. Steplago viršininko pavaduotojas pulkininkas K. Oliuškinas tebuvo baigęs 4 klases, 2 kursus *rabfako*, baigė finansininkų kursus ir 1 metus mokėsi aukštojoje politinėje mokykloje. Kitas Steplago viršininko pavaduotojas papulkininkis N. Riazanovas nebaigė jokios mokyklos, bet mokėsi *rabfako* ir centrinėje NKVD mokykloje. Steplago spec. skyriaus viršininkas pulkininkas F. Savčenko baigė 3 klases, 2 *rabfako* kursus ir dvimečius marksizmo leninizmo kursus. Kontragentų skyriaus viršininkas generolas P. Gladkovas nebaigė jokios mokyklos, bet mokėsi *rabfako* ir centrinėje NKVD mokykloje.

Tame pačiame Rusijos valstybinio archyvo fonde (p-9414) saugomas MVD SSRS 20 skyriaus sukarintos apsaugos vadovaujančių darbuotojų sąrašas su 22 pavardėmis. Vadovaujantis personalas daugiausia turėjo nebaigtą pagrindinį išsilavinimą (5–10 klasių), buvo baigusiujų karo ir NKVD mokyklas.

Kengyro lagerio 3-iojo skyriaus kaliniai dirbo statybose: statė medienos perdirbimo gamyklą, plytinę, duonos kepyklą, vario rūdos sodrinimo fabriką, gyvenamuosius namus. Dalis kalinių dirbo su lagerio funkcionavimu susijusius kasdienius darbus. T. Alanijazovas pateikia tokius duomenis, kurie rodo, kaip buvo išnaudojami kaliniai: Kengyro lagerio 3-iajame skyriuje 1953 m. sausio 1 dieną buvo 6401 kalinys, o dirbo tik 4440, t. y. 69,4 %.

DARBO POBŪDIS	KALINIŲ SKAIČIUS	PASTABOS
Kontragentiniai darbai	4119	
Pagalbiniai ir papildomi nekvalifikuoti darbai	321	
Darbai pačiame lageryje	524	Iš jų 421 žmogus dirbo kaip aptarnaujantysis personalas (103 žmonės dirbo pagal etatą)
Nedirbo dėl ligos	290	Tai sudaro 4,5 % bendro kalinių skaičiaus
Nedirbo dėl įvairių kitų priežasčių	866	Iš jų 568 kaliniai nedirbo, nes nebuvo darbo, o 281 kalinys nedirbo dėl neįgalumo.
		ГАГЖ Ф. 498. Оп. 39. Д. 50. Л. 18

T. Alanijazovo duomenimis, 1953 m. darbų planas buvo sužlugdytas. Pagrindinė priežastis – labai daug prastovų, nes kaliniai tiesiog neturėdavo darbo arba nebūdavo medžiagų ir instrumentų. Tai rodo, kad darbas buvo prastai organizuotas. Labai svarbus faktas,

Politiniai kaliniai Žezkazgano vario rūdos kasyklose. 1950 m. Nuotrauka iš Dolinkos muziejaus.

Kengyro politiniai kaliniai pietauja. Nuotraukoje kaliniai su numeriais ant nugaros, taigi galima teigti, kad ši nuotrauka daryta iki 1953 m.

Prie Kengyro lagerio tvoros, 1955 m. Šaltinis: KDFM-GEK-12450-F-3910

kad kaliniai turėjo būti lydimi į darbą pagal tam tikrą konvojaus režimą, o darbo vietos turėdavo būti izoliuotos. Dažnai šito padaryti buvo neįmanoma, todėl kaliniai į darbą nevedami. Be to, daugelis ypatingojo lagerio kalinių nedirbdavo, nes nuolat būdavo karceryje arba bausmės izoliatoriuose (barakuose). 31 % kalinių neįvykdavo išdirbio normų dėl prasto darbo organizavimo, pvz., per metus pasikeitė 92 brigadininkai.

Išdirbio normų neįvykdę kaliniai būdavo baudžiami – atimama teisė gauti siuntinius, rašyti laiškus. Didžiausia bausmė – bausmės izoliatorius (karceris) ir sumažintas maisto daviny.

Formaliai kaliniams būdavo mokama alga, iš jos 51 % būdavo iš karto atskaitoma valstybei, 11 % –konvojui ir lagerio išlaikymui. Kalinys iš algos turėdavo susimokėti už maitinimą, aprangą, taip jos beveik nelikdavo.

Dėl prasto darbo apsaugos daug kalinių patirdavo gamybinių traumų ir kitų sužalojimų. 1953 m. lageryje buvo užfiksuota 120 nelaimingų atsitikimų (2 mirtini atvejai).

Lagerio viršininko įsakymu (1954 m. balandžio 5 d.) kalinių darbo diena turėdavo trukti 10 valandų. 1-ojo lagerio punkto kaliniai į darbą išeidavo 6.00 val., o darbą baigdavo 18.00 val. Antro lagerio punkto kaliniai darbą pradėdavo 6.30 val., baigdavo 18.30 val. Trečiojo lagerio punkto kaliniai darbą pradėdavo 7.00 val., baigdavo 19.00 val.

Kaliniams masiškai sergant infekcinėmis ir žarnyno ligomis Steplago valdyba 1954 m. pradžioje 3-iajame skyriuje (Kengyre) atliko maisto blokų patikrinimą. Patikrinimo metu nustatyta, kad maistas laikomas ir gaminamas antisanitarinėmis sąlygomis, nėra karšto vandens, nepakanka lėkščių ir kitų indų, valgyklos patalpos netvarkomos, grindys neplauamos ir t. t.